

kwencją prowadzoną przez Berlin, zwłaszcza po odrodzeniu się niespełna ćwierć wieku później Rzeszy nawiązującej do tradycji Świętego Cesarstwa Rzymskiego.

Dzieło tu prezentowane zostało przygotowane starannie, zaopatrzone w dokumentację bibliograficzną oraz obszerny indeks osobowy. Nawiązuje do dobrych tradycji „Poznańskiej Biblioteki Niemieckiej”, której prowadzenie przejęła w 2013 r. nowa oficyna w tym samym mieście – Wydawnictwo Nauka i Innowacje.

Marceli Kosman

Haktywizm (Cyberterroryzm, haking, protest obywatelski, cyberaktywizm, e-mobilizacja), red. Maria Marczevska-Rytko, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2014, ss. 340

Szybkie tempo współczesnych przemian cywilizacyjnych, generowanych zwłaszcza przez postęp naukowo-techniczny ujawnia ważne zmiany w komunikacji międzyludzkiej, a w tym też zagrożenia kulturowo-cywilizacyjne. Haktywizm jest egzemplifikacją tej rzeczywistości, Zjawisko to jest przedmiotem intelektualnych dociekań w prezentowanej książce. Założono, że jej celem jest usystematyzowanie i ocena doświadczeń związanych z implementacją rozwiązań charakterystycznych dla haktywizmu, diagnoza dotycząca obecnego stanu tego fenomenu w ujęciu globalnym i regionalnym oraz ukazanie charakterystycznych dla niego kontrowersji i dylematów. W analizie poznawczej uwzględniono sferę aksjologiczną i instytucjonalną, perspektywę porównawczą w ramach doświadczeń światowych oraz polskich, a także metodologię badań nad haktywizmem. Ze względu na trudności związane z definiowaniem haktywizmu, jak też określeniem istoty oraz przejawów we współczesnym świecie, odwołano się do analizy zjawisk powiązanych z tym zjawiskiem, a w tym zwłaszcza z cyberterroryzmem, hakingiem, protestem obywatelskim, cyberaktywizmem, e-mobilizacją.

Wykład o haktywizmie i jego otoczeniu zaprezentowano w formie trzech części, tj. 1. Kwestii ogólnych; 2. Haktywizm w erze cyfrowej, oraz

3. Haktywizm a cyberterroryzm. Zamieszczono w nich 19 studiów i opracowań, a mianowicie: 1. Internet jako narzędzie walki z cenzurą; 2. Bezpieczeństwo systemów informacyjnych w Europie. Wymiar prawny; 3. Bezpieczeństwo głosowania elektronicznego w polskim dyskursie publicznym; 4. Infoaktywizm. Strategie komunikacyjne społeczeństw ery cyfrowej; 5. Nowe ruchy społeczne jako podmioty e-mobilizacji w warunkach procesów globalizacji; 6. Haktywizm jako zjawisko w cywilizacji informacyjnej; 7. *Lubię to!* – hakowanie emocji u użytkowników w sieci; 8. Haktywizm jako ruch protestu XXI wieku; 9. Grupa *Anonymus*: cyberprzestępcy czy rycerze wolności? Polskie echa; 10. Projekt *Chanology* jako haktywistyczny protest; 11. *Cyberpunks*. WikiLeaks i widmo kryptograficznej anarchii; 12. *Lulz Sec* – haktywizm w wersji *rebours*; 13. Afera *Vatileaks* jako przykład działań haktywistów w XXI wieku; 14. Rosyjski haktywizm. Specyfika zjawiska; 15. Cyberprzemoc w Polsce – analiza raportów badawczych i praktyki społecznej; 16. Znaczenie cyberterroryzmu we współczesnym świecie; 17. Walka z terroryzmem w dobie cyfryzacji a ochrona praw człowieka – analiza rozwiązań prawnych w projektach *Clean IT* i *PRISM*; 18. Walka z cyberprzestępczością w działaniach Unii Europejskiej; 19. Cyberterroryzm w amerykańskiej wojnie z terroryzmem w XXI wieku.

Prezentując zagadnienie *Internet jako narzędzie walki z cenzurą* przypomina się, że wolność słowa stanowi powszechnie uznany standard cywilizacyjny; bez niej funkcjonowanie jakichkolwiek całości społecznych, zorientowanych na zasadzie dobrowolności jest niemożliwe (s. 17). Internet stworzył możliwości komunikowania się, wyposażając jednostki – zwykłych obywateli – w niespotykane w dotąd ogromne możliwości politycznego wpływu, co wyrównało nieco asymetrię pomiędzy władzą a obywatelem. Możliwości te stały się podstawą do sformułowania tezy o *rewolucji kontroli* – zjawiska rozproszenia władzy i przekazania jej od elit do *końcowych użytkowników* czyli obywateli; Internet obwołuje się „*piątą władzą*”. Naruszenie asymetrii pomiędzy władzą a obywatelem rodzi odruch obronny współczesnych państw w postaci prób kontrolowania swobodnego przepływu informacji, aż do nakładanych

różnorodnych form cenzury. Szacuje się, że ok. ¼ populacji internautów podlega różnym formom cenzury.

Zauważa się, że pierwszy najważniejszy sposób oporu przeciwko cenzurze ma charakter techniczny. Polega on na działalności dwójakiego rodzaju; po pierwsze – polega na tworzeniu narzędzi umożliwiających bezpieczne korzystanie z wolności słowa bez obrony przed sankcjami lub utratą anonimowości oraz, po drugie – na przygotowywaniu i utrzymywaniu miejsc, w których niezależna informacja może być bezpiecznie przechowywana i z której można korzystać, a także uzupełniać ją, nie obawiając się zdemaskowania. Najskuteczniejszą metodą oporu przeciw cenzurze w Internecie stanowi tworzenie i rozpowszechnianie narzędzi informatycznych umożliwiających znoszenie blokad informacyjnych oraz pozwalających na anonimową i efektywną wymianę poglądów oraz informacji.

Dalej dowodzi się, że rozwój technologiczny i wzrost współzależności międzynarodowych stanowią podstawowe cechy współczesnego świata. Symbolem przełomu XX i XXI w. jest zarówno radykalne przyspieszenie przepływu informacji wskutek postępu technicznego, jak i integracja stale poszerzająca swój zakres podmioty i przedmioty. Mają one zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki. Do tych ostatnich należy wypełnianie czynów zabronionych, mających związek z technologią komputerową, a jednym z najważniejszych wyzwań jest konieczność zapewnienia bezpieczeństwa systemom informacyjnym. One są przedmiotem analizy poznawczej w prezentowanym opracowaniu.

Ukazując problem nowoczesnych form głosowania zauważa się, że tradycyjny sposób głosowania w lokalach wyborczych ma alternatywę w postaci głosowania korespondencyjnego, która w ostatnich latach wzbogaciła się o takie rozwiązania, jak wykorzystanie telefonii komórkowej oraz Internetu. Głosowanie elektroniczne (*e-voting*, *e-głosowanie*) jest definiowane jako głosowanie komputerowe – *online* oraz internetowe. W prezentacji problemu pokazuje się dyskurs publiczny w Polsce w zakresie bezpieczeństwa głosowania elektronicznego. Podjęto próbę rekonstrukcji sposobów postrze-

gania bezpieczeństwa związanego z głosowaniem elektronicznym pojawiających się w podobnym dyskursie publicznym (s. 84).

Kolejne opracowanie dotyczy jednej z odmian cyberaktywizmu, zjawiska określanego jako infoaktywizm (*information-activism*), który najogólniej rzecz ujmując można rozumieć jako zdolność wykorzystania technologii do tworzenia, selekcji i upowszechniania informacji. Celem infoaktywistów jest dostarczenie ludziom informacji, które pomagają im podejmować decyzje w sposób świadomy. Stąd zasadna wydaje się teza, iż *information-activism* stanowi swego rodzaju formę kształcenia nieformalnego, która wykorzystuje demokratyczny potencjał Internetu i innych technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz społeczności nowego typu (wirtualne) i tym samym przekształca dotychczasowe scentralizowane struktury społeczne. Jest to aktywność polegająca na podnoszeniu świadomości i opowiadaniu się za pośrednictwem mediów cyfrowych. Aktywizm informacyjny ma mobilizować jednostki i motywować wspólnoty, a tym samym rewitalizować pojęcie „społeczność”, zmieniać jego charakter i poszerzać horyzont poznawczy. Jest to działanie, które zmusza do zaangażowania uczestnictwa w społeczeństwie obywatelskim, które zmusza do uczestnictwa w społeczeństwie obywatelskim, w życiu społecznym i politycznym (s. 98).

Ukazując nowe ruchy społeczne podjęto próbę zweryfikowania hipotezy, że ruchy te można uznać za formę komunikacji czy też przekazu kierowanego do społeczeństwa. Podkreśla się, że nowe ruchy społeczne w szerokim zakresie wykorzystują tradycyjne formy akcji protestacyjnych, obejmujących zarówno formy loobingu politycznego, jak i akcje okupacyjne, czy alternatywne formy ekspresji kulturalnej, takie jak festiwale muzyczne i teatralne.

Ukazując haktywizm jako zjawisko polityczne w cywilizacji informacyjnej, zauważa się takie zjawiska i procesy, jak rozpad społeczeństwa masowego na rzecz indywidualizowanych, partycypatywnych jego segmentów, w tym na społeczność kreatorów i wykluczonych, steh-nizowanie całokształtu życia kulturowego, zastępowanie demokracji liberalnej władzą kreatorów jako działalności, mającej na celu walkę o władzę i jej sprawowanie, rozwój edukacji

dostosowany do potrzeb kształtowania nowej cywilizacji, zapewniający kształcenie ustawiczne przy wykorzystaniu narzędzi i mechanizmów informacyjnych.

Podkreśla się, że ruch hakywistyczny jest przez opinię międzynarodową postrzegany zarówno negatywnie, jak i pozytywnie. Jego ciemne strony wiążą się z łamaniem zasad prawa i moralności, zagrożeniem dla egzystencji ludzi, korzystny jest zaś kontekst walki z ograniczeniami ludzkiej wolności. Istotne są w tym względzie międzynarodowa batalia z ograniczeniami praw obywateli, z cenzurą, korupcją, przemożnym wpływem instytucji religijnych na życie publiczne. Ruch ten ujawnił się w latach 80. XX w. Za jego kolebkę uznaje się Stany Zjednoczone. Początkowo wiązano go z przestępczością, z patologią społeczną rodzącą się w środowisku wysokiej klasy specjalistów informatyków. Obecnie cele ruchu wiąże się ze sferą polityki i ekonomią. Zadania polityczne spowodowane są do wywierania nacisku, lobbingu, przeciwdziałania zjawiskom patologii społecznej. Wymiar ekonomiczny zawiera się również w wywieraniu nacisku w celu uzyskania określonych korzyści, co wynika ze społecznego nagłośnienia zamierzonych bądź podejmowanych decyzji gospodarczych.

Dalej wskazuje się, że współczesny człowiek funkcjonuje – poprzez Internet – w wymiarze realnym i wirtualnym, przy czym te oddzielne światy zaczynają na siebie wpływać coraz bardziej, tak że linia podziału wydaje się zanikać (s. 139). Zauważa się, że we wszelkich dyskusjach na temat zjawiska hakywizmu podkreśla się, że jego natura łączy rzeczywistość realną i wirtualną, angażując w działalność społeczno-polityczną arsenał technologii informatycznych. Hakywizm oznacza podejmowanie działań w rzeczywistości wirtualnej, które poprzez ingerencje w systemy komputerowe, w tym poprzez tworzenie określonego oprogramowania czy modyfikacje treści zamieszczanych na stronach internetowych są w stanie wywołać określone skutki społeczne i polityczne.

Przypomina się, że współczesna aktywność obywatelska przeżywa okres gwałtownych zmian. Postępująca indywidualizacja stylów życia prowadzi do tego, że ludzie mają większe ambicje, aby wpłynąć na swoje życie, w tym życie poli-

tyczne, ale jednocześnie rośnie ich nieufność do jego tradycyjnej struktury (s. 169). Dostarcza się bogatej warstwy wiedzy deskryptywnej i eksplanacyjnej o projektach *Anonymons* i *Changelog*, jak też *Cypherpunks* i *WikiLeaks* – jako widmie kryptograficznej anarchii. Egzemplifikację funkcjonowania hakywizmu jako wykorzystania technologii informatycznej do walki o cele polityczne ukazano na przykładzie internetowego rajdu grupy *Lulz Sec* z 2011 r. Ujawniano niejednoznaczność motywacji, sposobów działania grupy, konsekwencji, a także podjęto próbę ich etycznej oceny. Dalej ukazano przestrzeń hakywistyczną ujawniającą się na funkcjonowaniu instytucji państwa Rosji, USA.

Ukazując cyberprzemoc w Polsce podkreśla się, iż rośnie świadomość tego niebezpieczeństwa i pojawiają się reakcje; najszersze działania są podejmowane wśród dzieci i młodzieży szkolnej, która wydaje się najbardziej narażona na wpływ negatywnych zachowań i stygmatyzujących treści. Poza edukacją brakuje jednak instrumentów prewencji, które mogłyby uchronić przed cyberprzemocą (s. 274).

Prezentując zagadnienia cyberterrorizmu zwraca się uwagę na jego definiowanie oraz na rzeczywistość ją generującą, jak też skutki i następstwa kulturowo-cywilizacyjne. Podkreśla się, że wraz ze wzrostem znaczenia Internetu we współczesnym świecie zwiększa się także ryzyko i znaczenie cyberterrorizmu. W porównaniu z terroryzmem klasycznym cyberterrorizm wymaga znacznie niższych układów – potrzebny jest jedynie komputer oraz połączenie do sieci. Nie ma więc konieczności zakupu czy zdobycia broni lub materiałów wybuchowych. Wystarczającym narzędziem stają się np. wirusy, bakterie, robaki komputerowe, konie trojańskie, za których pomocą atakuje się wybrane cele (s. 291).

Wskazując na problem walki z terroryzmem w dobie cyfryzacji przypomina się, że po zamachach terrorystycznych na *World Trade Center* na terytorium Stanów Zjednoczonych Ameryki świat Zachodu na czele z USA rozpoczął nowy rozdział historii powszechnej, którego myślą przewodnią jest tzw. wojna z terroryzmem. W prezentacji ukazuje się dwa projekty, które powstały z myślą o walce z terroryzmem w sieci i zapewnieniu bezpieczeństwa obywatelom państw

zagrożonych atakami: *Clean IT i PRISM*, Następnie ukazano walkę z cyberprzestępczością w działaniach Unii Europejskiej. Zauważa się, że na forum unijnym wypracowano wiele inicjatyw, które mogą być traktowane jako wzorowe dla państw członkowskich i wykorzystywane w czasie dyskusji nad własnym ustawodawstwem (s. 318).

Autorzy tekstów reprezentują dziesięć ośrodków akademickich, tj. 1. Uniwersytet Gdański – Andrzej Chodubski; 2. Uniwersytet Łódzki – Andrzej Kozłowski; 3. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – Katarzyna Bielska, Włodzimierz Gogłóza, Łukasz Jędrzejki, Dorota Maj, Maria Marczevska-Rytko, Jakub Nowak, Marcin Pomarański, Elżbieta Szulc-Wałeczka, Piotr Tosiek; 4. Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie – Sabina Sanetra-Półgrabi; 5. Uniwersytet Warszawski – Daniel Mider, Justyna Olędzka; 6. Uniwersytet Zielonogórski – Jarosław Macała; 7. Polska Akademia Nauk – Joanna Przyjemka; 8. Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu – Agnieszka Dytman-Stasięko; 9. Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego – Marta Du Vail; 10. Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lubinie – Barbara Koc-Kozłowiec.

Wartość poznawcza prezentowanej książki zawiera się przede wszystkim w: 1. ukazaniu haktywizmu jako zjawiska politycznego, ukierunkowanego na przeciwdziałanie rosnącej dehumanizacji intelektualnej społeczeństwa globalnego; 2. wskazaniu zagrożeń dla ludzkości w rzeczywistości kształtowania się cywilizacji informacyjnej; 3. wskazaniu skali zainteresowania poznawczego zjawiskami technizacji życia kulturowego i ich ujawnianiem się w życiu społeczno-politycznym; 4. wskazaniu potrzeby podnoszenia świadomości społeczno-politycznej, a w tym skutków i następstw szybkiego tempa życia kulturowo-cywilizacyjnego; 5. ukazaniu nowych narzędzi komunikacji politycznej oraz ich doniosłości, jak i zagrożeń w generowaniu świata wartości, w tym demokracji, obywatelkości.

Lektura książki przekonuje, że jest ona wartościowym studium, ujawniającym włączanie wartości politycznych w stechnizowanie kulturowo-cywilizacyjne, jak też skutki tego procesu.

Andrzej Chodubski

Polityka społeczna wobec wyzwań i zmian zachodzących we współczesnym świecie, red. Michał Kubiak, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego i Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego w Radomiu, Gdańsk 2014, ss. 335

Praca zbiorowa pod redakcją Michała Kubiaka z Uniwersytetu Gdańskiego pt. *Polityka społeczna wobec wyzwań i zmian zachodzących we współczesnym świecie* doskonale wpisuje się w potrzeby i oczekiwania odbiorców zainteresowanych niniejszą problematyką. Stanowi ona bowiem całościowe, komplementarne opracowanie, w którym zostały omówione jeżeli nie wszystkie (co wykluczają wymogi objętościowe) to przynajmniej najważniejsze problemy polityki społecznej we współczesnym świecie. Aktualność podjętych problemów badawczych, jak również szeroka perspektywa komparatystyczna stanowią szczególnie walor opisywanego zbioru. Jest on bowiem poświęcony różnym aspektom polityki społecznej rozpatrywanej zarówno w ujęciu zachodzących zmian globalnych, w aspekcie członkostwa Polski w Unii Europejskiej, jak i na płaszczyznach: krajowej i lokalnej.

Tematy w nim poruszane poświęcone są obecnej polityce społecznej, która w najbliższych latach będzie musiała sprostać wyzwaniom i zmianom, jakie zachodzą we współczesnym świecie.

Jak można przeczytać w Przedmowie: „Aktualnie na świecie mamy do czynienia z wieloma problemami dotyczącymi życia społecznego. Szczególnie uwidaczniają się kontrasty między bogatymi i biednymi – zarówno w skali jednostkowej, jak i globalnej – między państwami; nabierają na sile procesy starzenia się społeczeństw, zachodzą przemiany w życiu rodzinnym, a także na rynku pracy i w innych obszarach. Obserwacja i analiza tych procesów skłaniają do refleksji, stawiania pytań i poszukiwania odpowiedzi w odniesieniu do różnych obszarów życia człowieka, a także wyzwań i zagrożeń stojących zarówno przed nim, jak i przed państwami.” (s. 6).

Osią przewodnią niniejszej książki jest rola jaką odgrywa polityka społeczna w obliczu dynamicznych zmian społecznych i gospodarczych.